

Archeologienota

Menen – Bruggestraat 164

Natasja Reyns

Bornem
2023

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2023/12.807/4

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	27
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	29
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	30
3	Samenvatting	32
4	Bibliografie	33
4.1	Publicaties	33
4.2	Websites	33
5	Bijlagen	34
5.1	Archeologische periodes	34

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen binnen een archeologische zone liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het gaat om de archeologische zone Historische stadskern van Menen. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2022H232

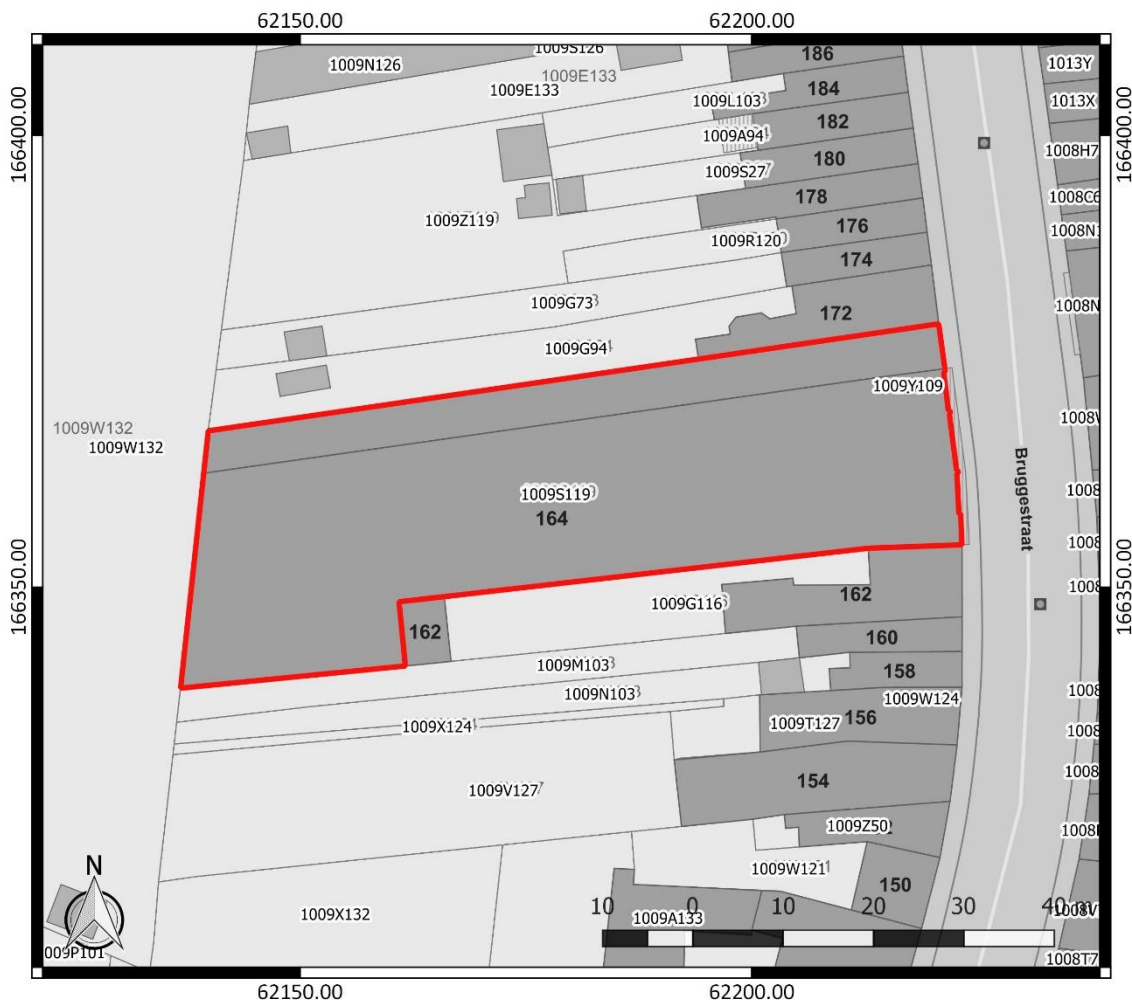
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): West-Vlaanderen, Menen, Bruggestraat, Brugse Poort

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 62136.8, 166338.85
- 62223.3, 166379.14

Kadastraal plan:

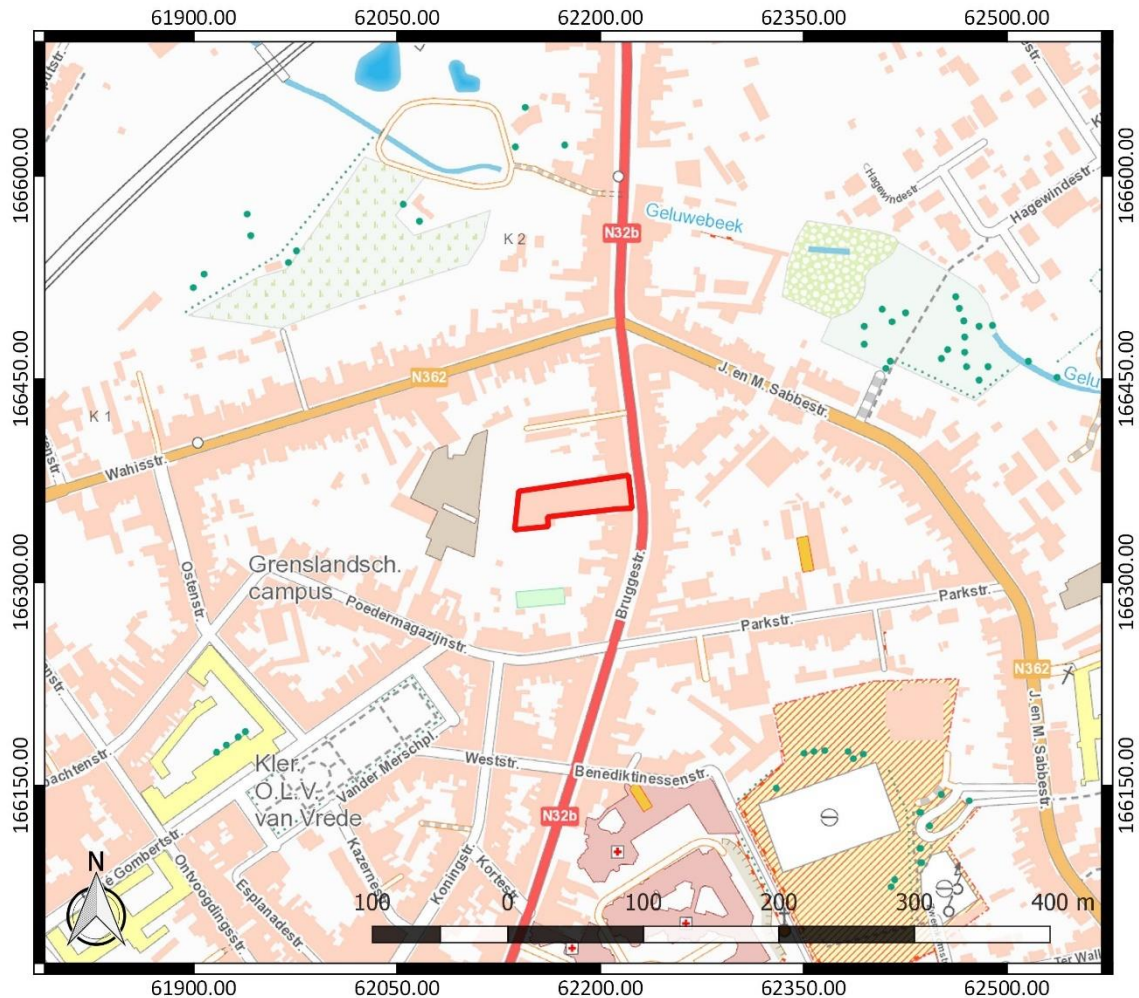

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Menen, Afdeling 1, sectie E, nummers 1009S119 en 1009Y109

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 2059 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 01/09/2022 – 05/09/2022

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, vesting

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

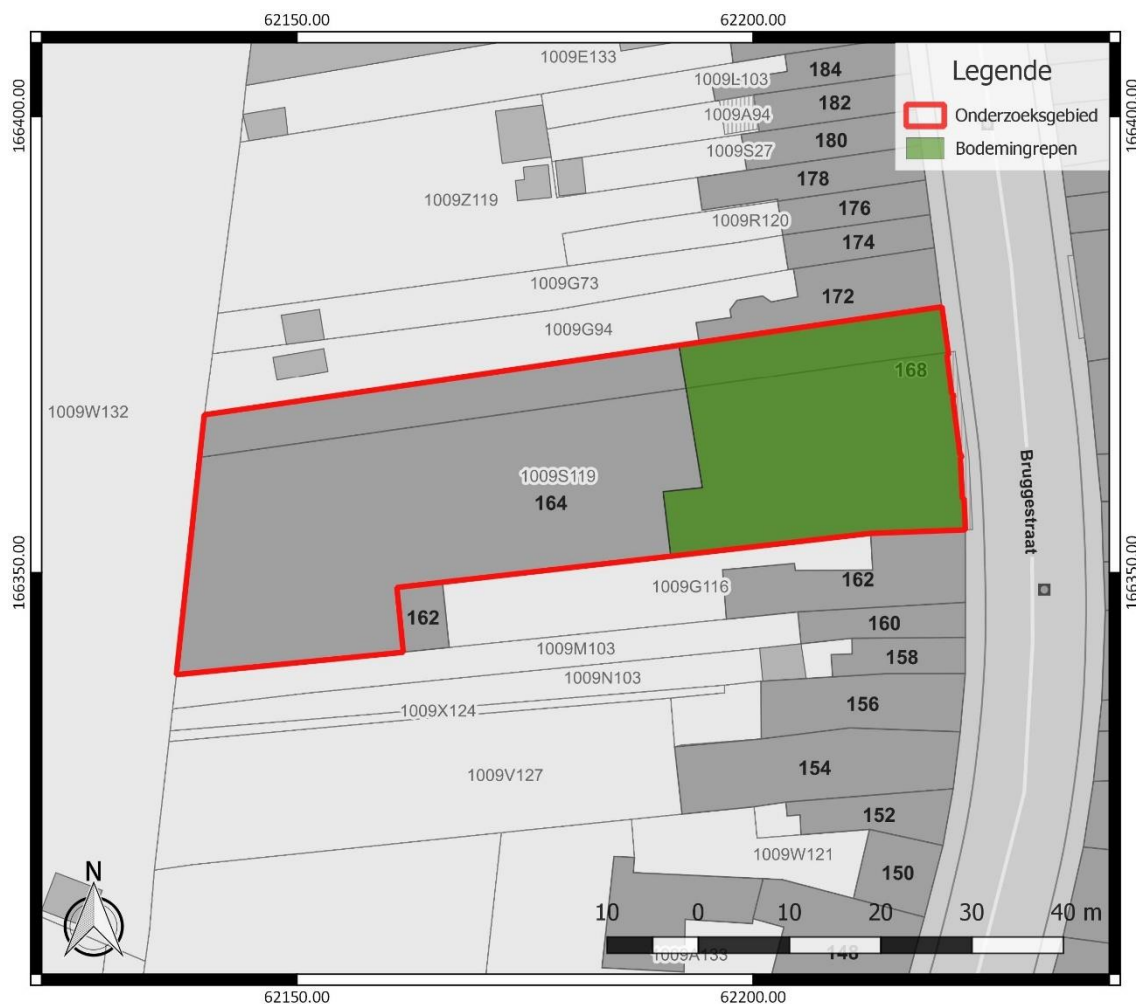
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

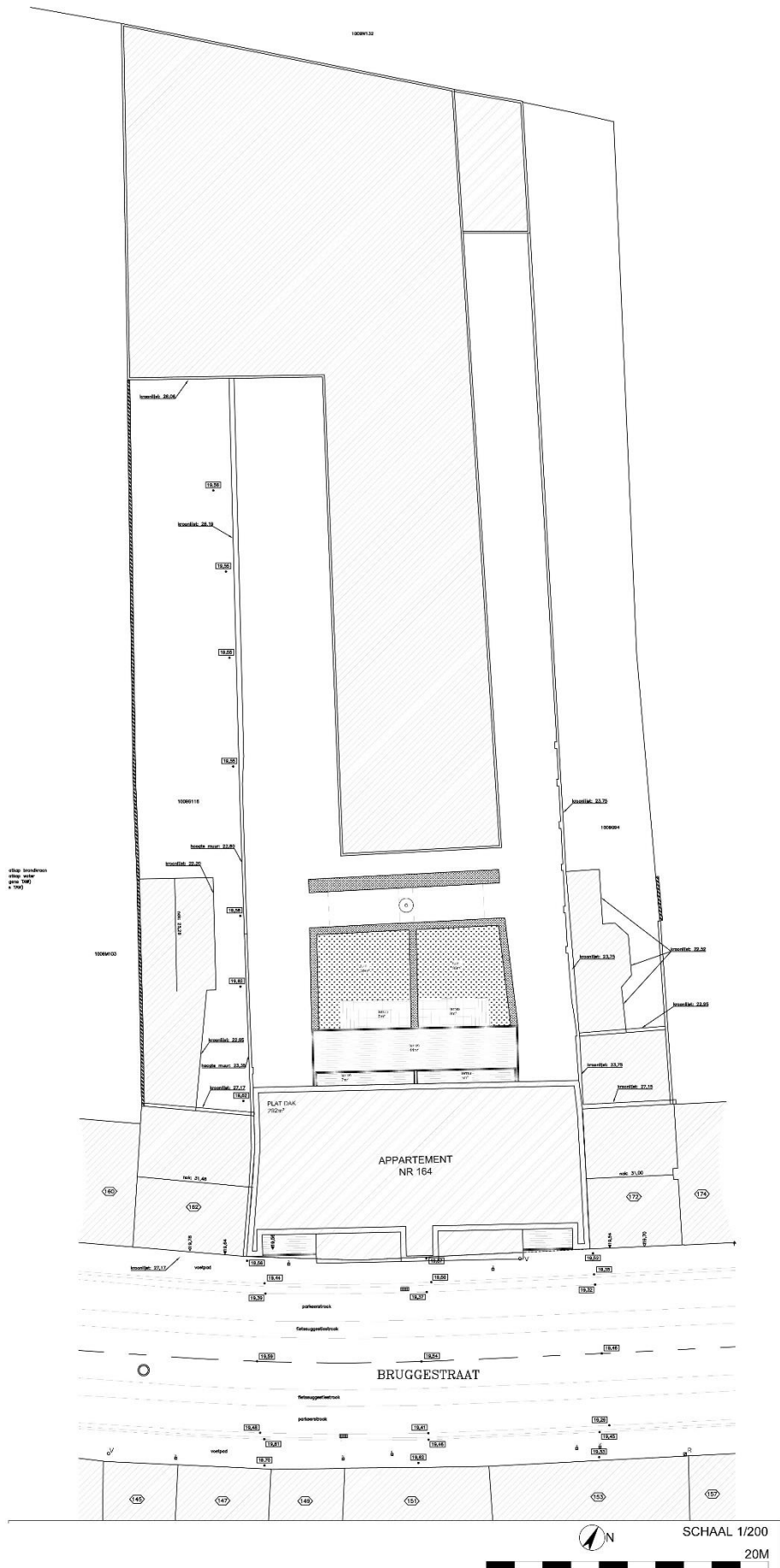
Randvoorwaarden: slechts binnen een zone van ca. 701 m² worden bodemingrepen gepland.

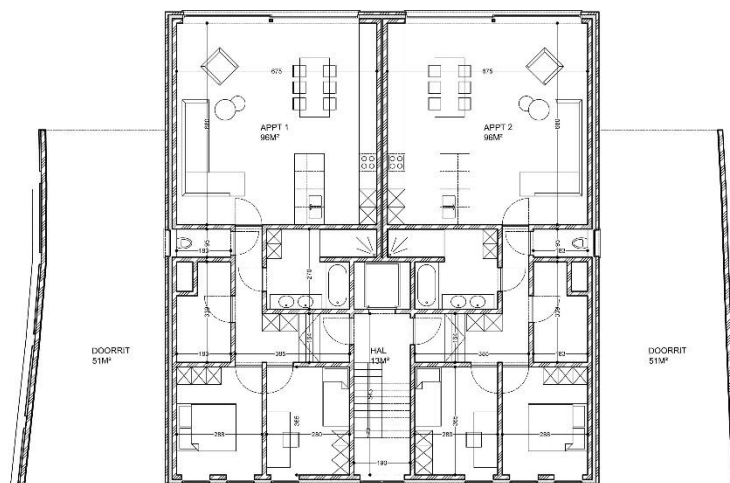
Figuur 3: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

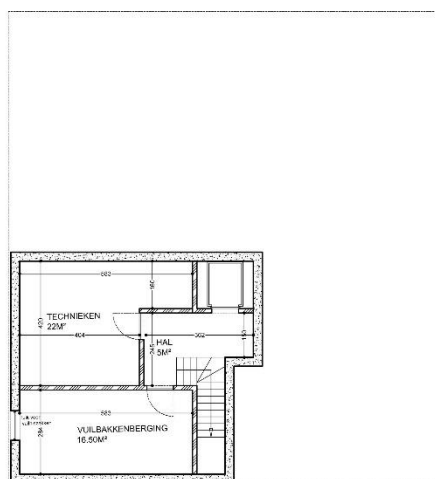
Op het terrein wordt de sloop van de bebouwing aan de straatkant voorzien in functie van de realisatie van nieuwe appartementen. De appartementen worden voorzien van een beperkte kelderverdieping. Naast de appartementen is een doorrit voorzien. De funderingswijze en -diepte van de geplande appartementen en de diepte van de kelderverdieping liggen momenteel nog niet vast. Ze zijn afhankelijk van de resultaten van het sonderingsonderzoek. De funderingen worden minstens aangezet op vorstvrije diepte (ca. 80 cm à 1 m). De aanleg van nutsvoorzieningen zal plaatselijk een verstoringdiepte tot ca. 3,20 m diepte veroorzaken. Momenteel gaan we voor de kelderverdieping ook uit van een gelijkaardige verstoringdiepte als die van de nutsvoorzieningen.

Figuur 4: Inplantingsplan

Figuur 5: Grondplan gelijkvloers

Figuur 6: Kelderverdieping

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden en vooral een lange geschiedenis van bebouwing kent. Daarom heeft het bureauonderzoek als bijkomend doel de evolutie van de historische bebouwing te kennen.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met het stadsplan van Jacob Van Deventer (1545-1575), het Plan de la ville de Menin et de ses environs (1618 – 1627), de Flandria Illustrata van Sanderus (1641), Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden zeven momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

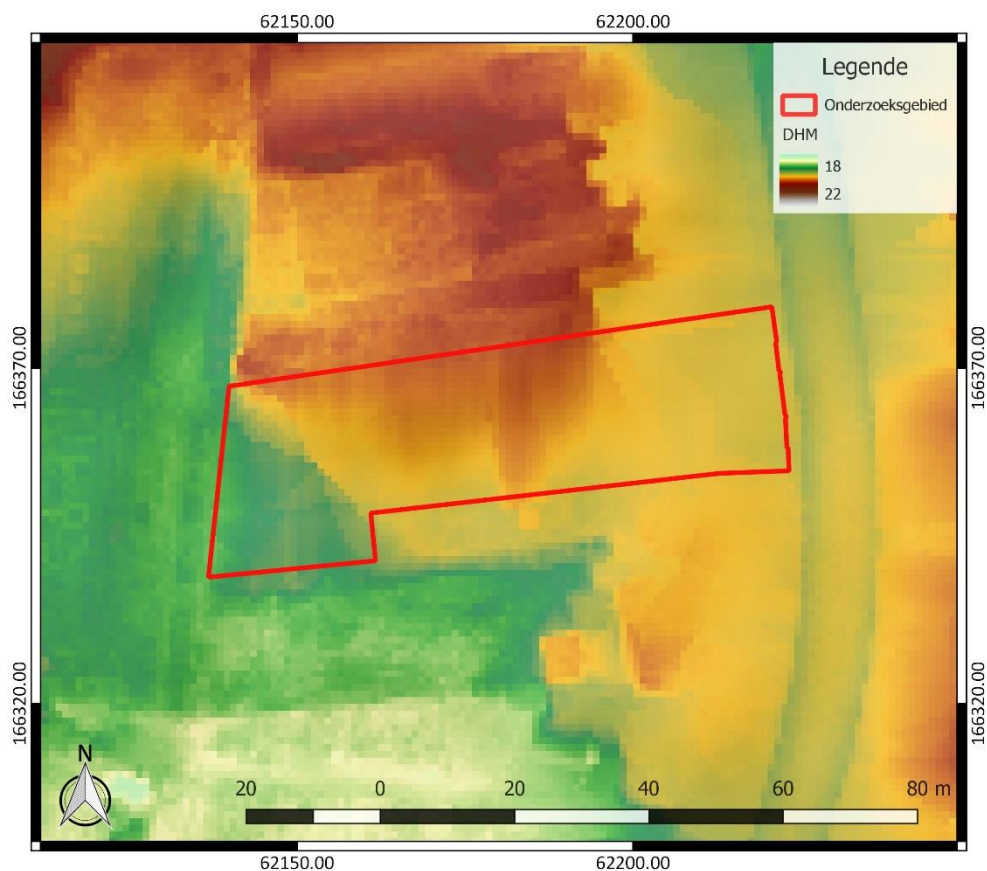
Het onderzoeksgebied is gelegen in het noorden van het historische centrum van Menen, ten westen van de Bruggestraat (Figuur 7). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde. Hydrografisch behoort het tot het Leiebekken. Ten noorden en ten oosten stroomt de Geluwebeek (Figuur 9). Ten zuiden stroomt de Leie.

Geomorfologisch bevindt het onderzoeksgebied zich in de vlakte van de Leie, een gebied dat op een gemiddelde hoogte van 20 m boven de zeespiegel ligt. Het hoogste punt in dit gebied ligt op 22 m. De holocene, alluviale vallei van de Leie vormt de laagste zone in het landschap, met een hoogte van ca. 11 m. Het landschap is over het algemeen vrij vlak, met enkele langgerekte ruggen en een aantal zwakke depressies. Zo loopt er een typische rug ongeveer evenwijdig aan de Leie. De grens van de actuele, holocene vlakte en de pleistocene vlakte van de rivier wordt op vele plaatsen gemarkeerd door een steilrand van enkele meters.³ Het onderzoeksgebied bevindt zich ter hoogte van hoger gelegen gronden ten noorden van de vallei van de Leie, op een interfluvium tussen de Leie en de Geluwebeek. De topografie van het terrein stijgt naar het oosten toe. Het kent een hoogte van 19 tot 20 m TAW.

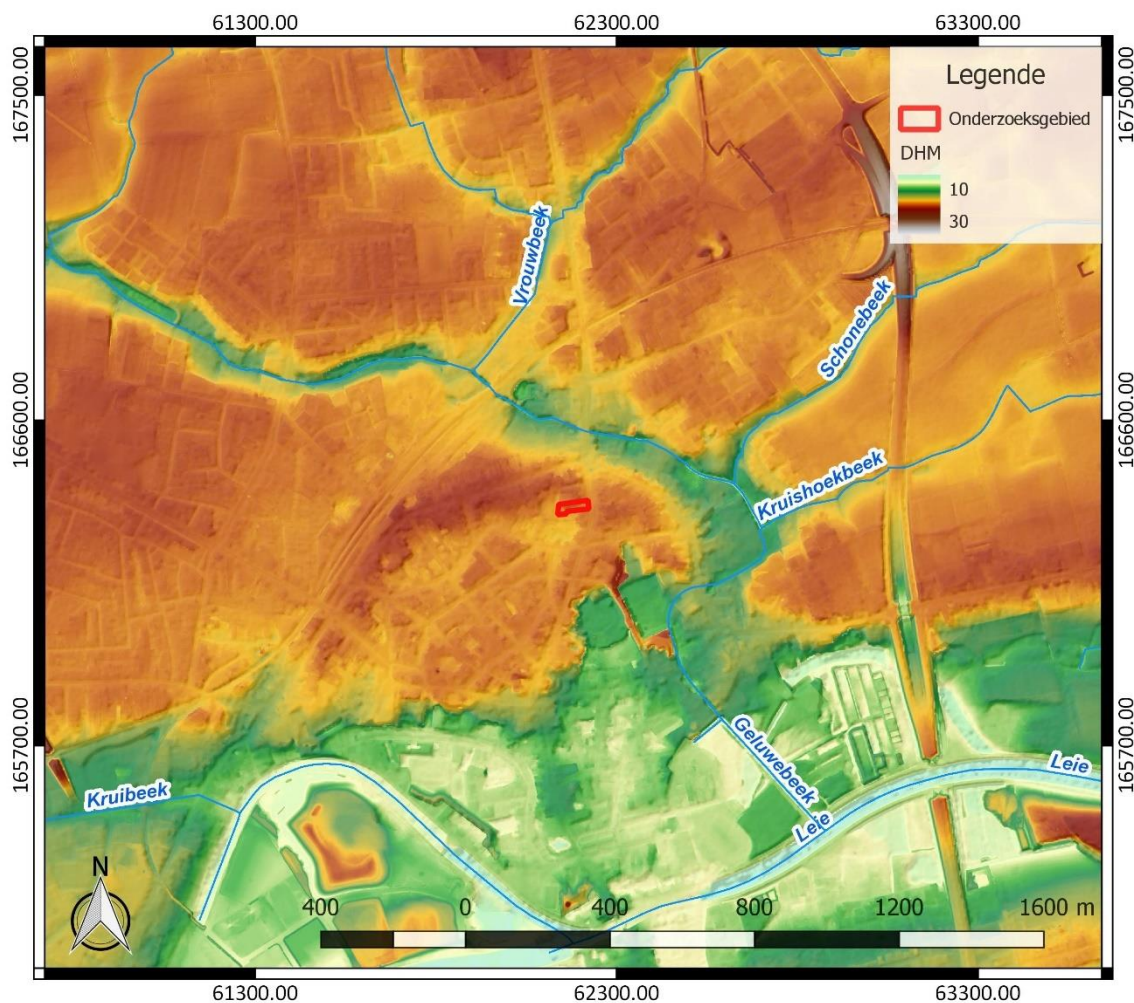
³ Hubert/Honnay 1965, 14

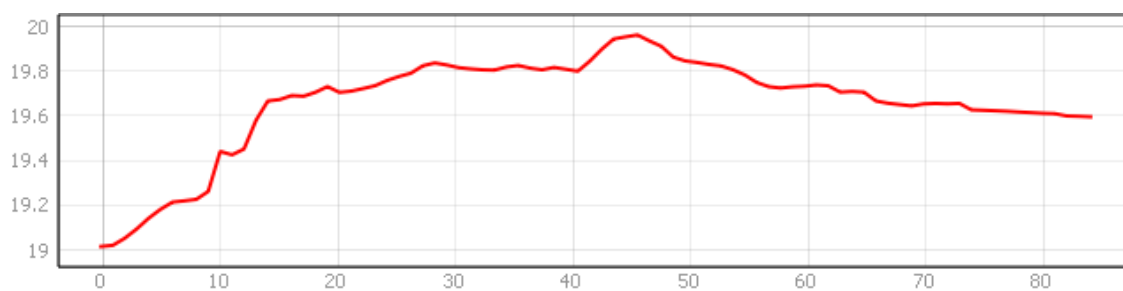
Figuur 7: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

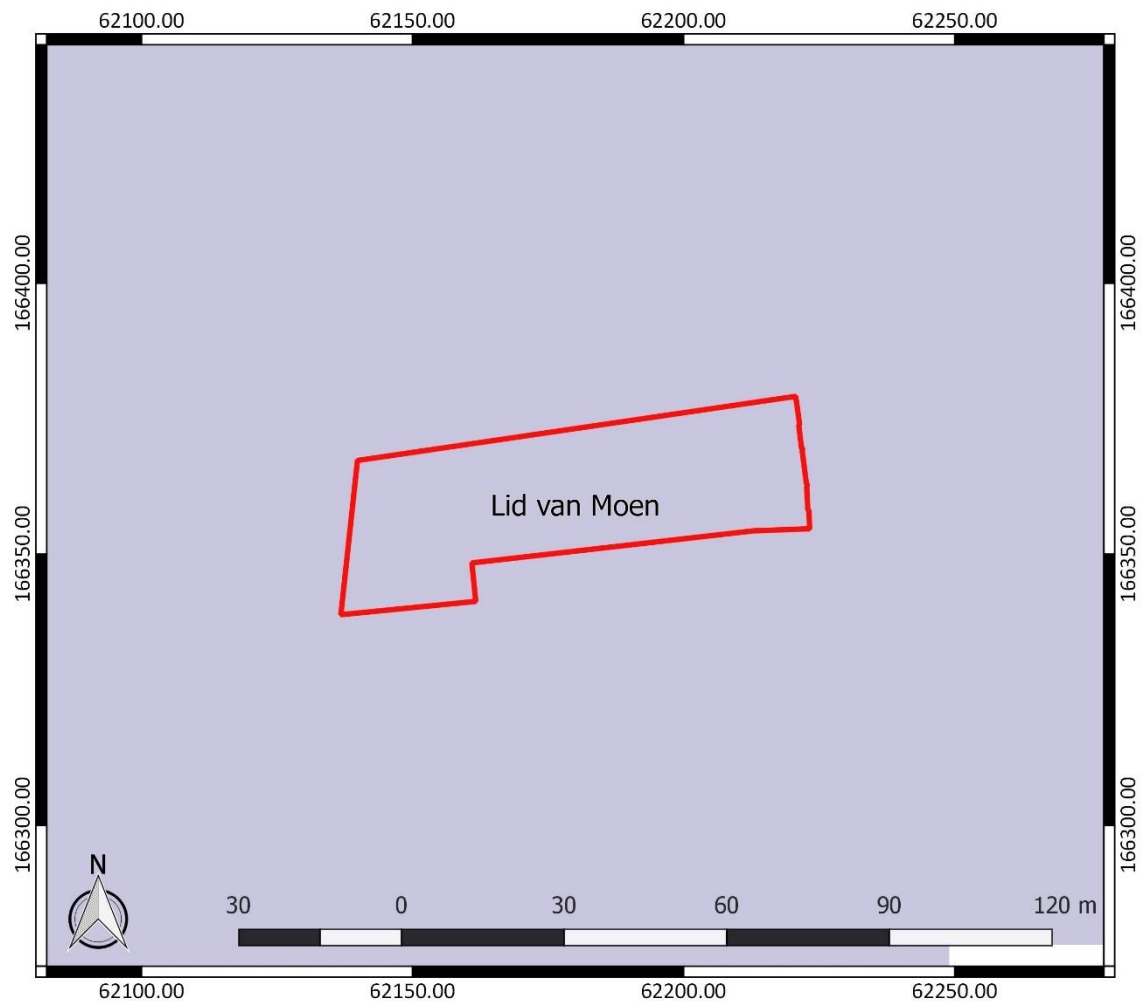
Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 9: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Hoogteverloop van west naar oost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

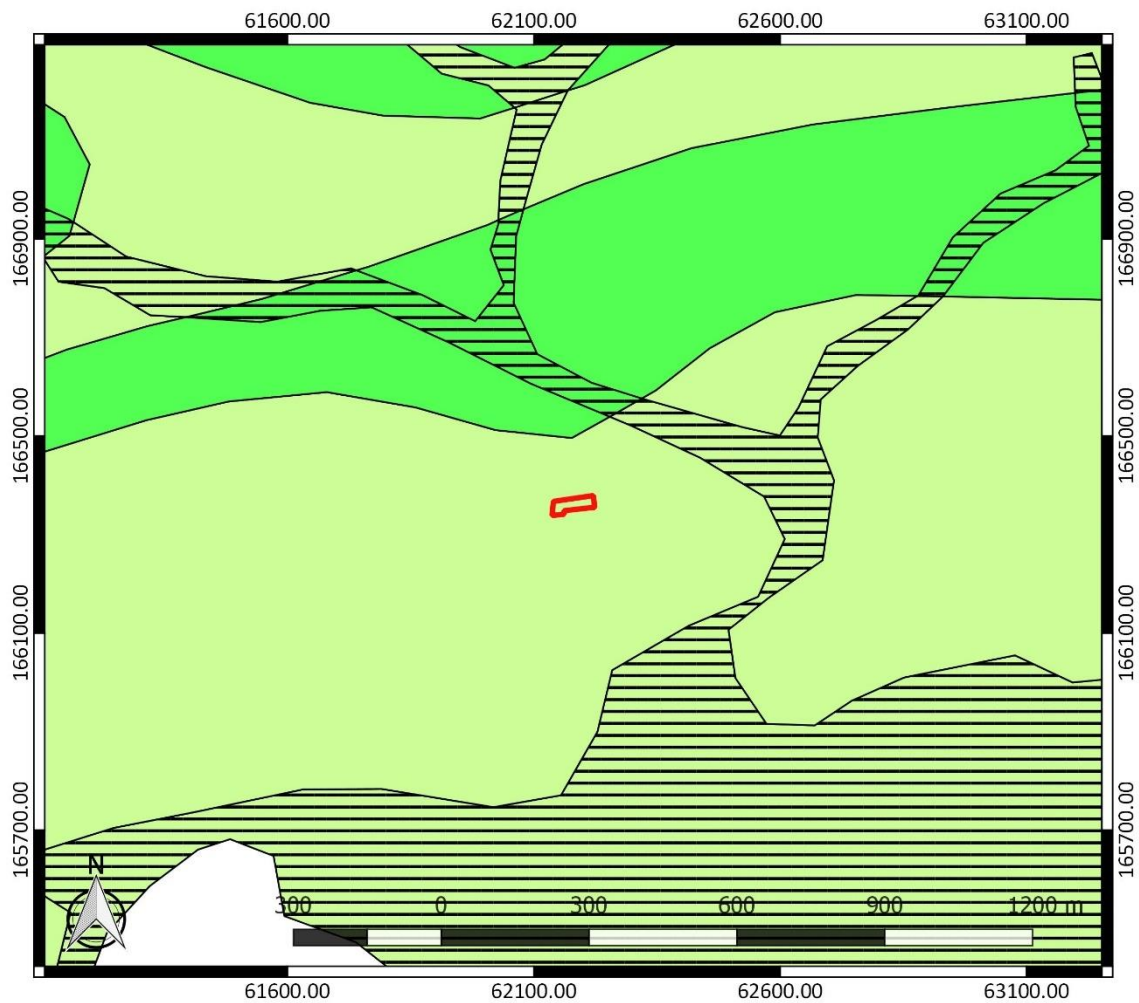
Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 11) bestaat uit de Formatie van Kortrijk en meer bepaald uit het Lid van Moen. Dit wordt gekenmerkt door grijze klei tot kleihoudende silt met kleilagen en *Nummulites planulatus*.⁴

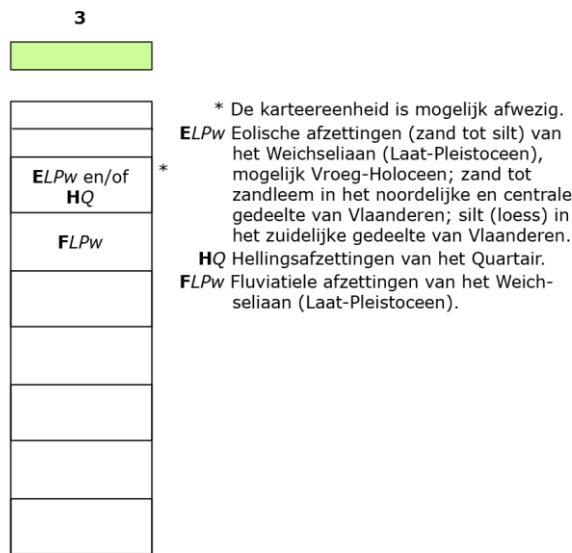
De quartairgeologische kaart (Figuur 12) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).⁵

⁴ www.geopunt.be/kaart

⁵ www.geopunt.be/kaart

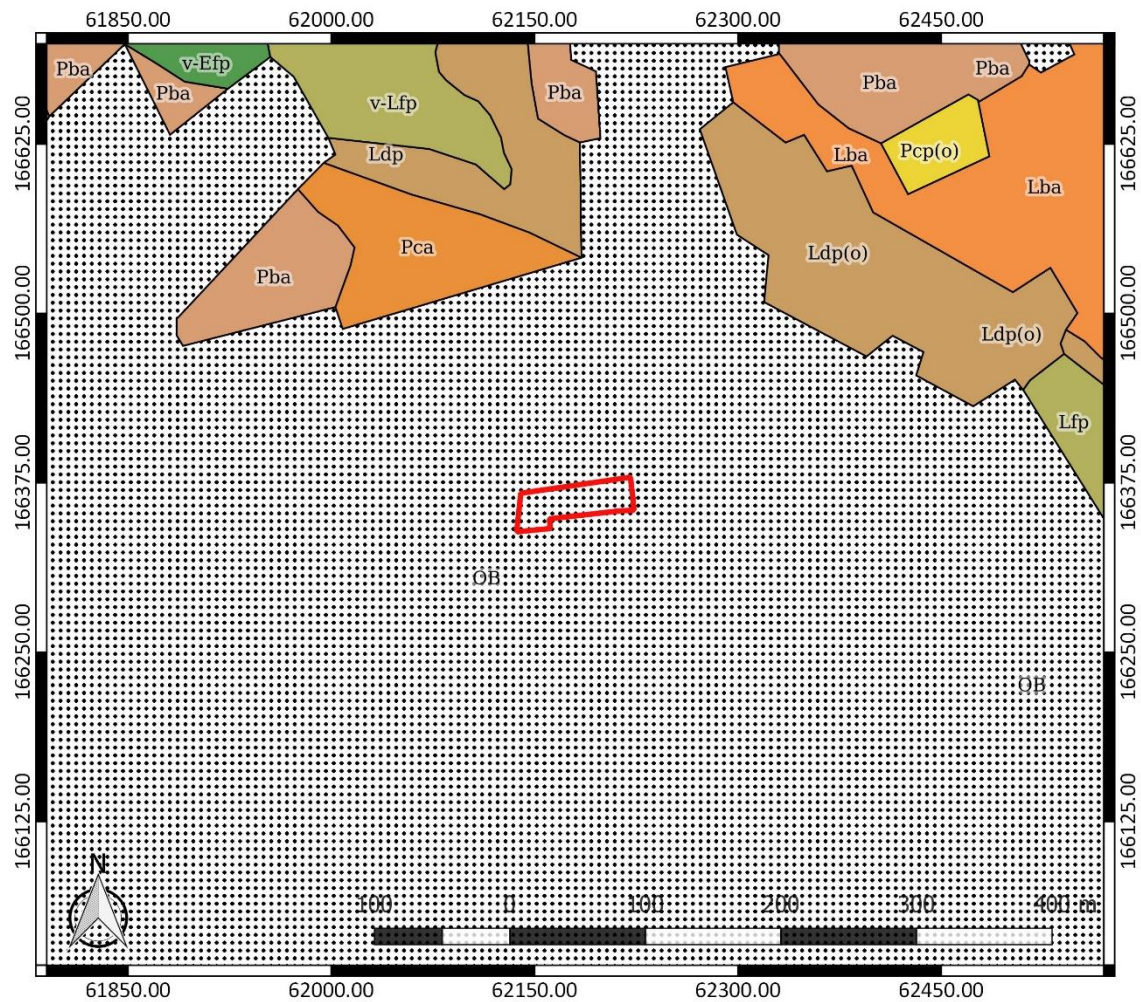

Figuur 12: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

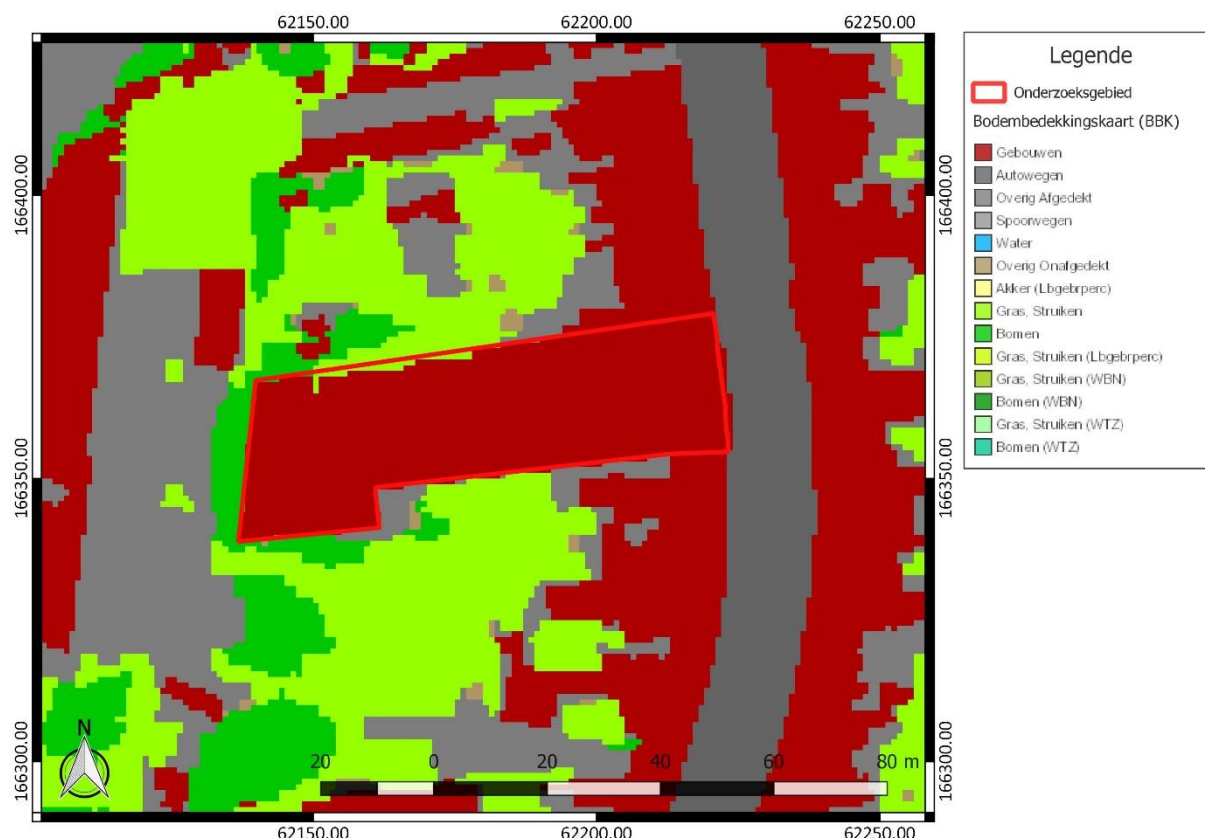
Figuur 13: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 14) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Op enige afstand ten noordoosten vinden we een matig natte zandleembodem zonder profiel (Ldp(o)), een matig droge licht zandleembodem met textuur B horizont (Pca) en een droge licht zandleembodem met textuur B horizont (Pba).

Figuur 14: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat gebouwen te bemerken (Figuur 15). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 7).

Figuur 15: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Menen ontstond op een doorwaadbare plaats aan de Leie. De oudste vermelding komt voor in een Latijnse keure uit 1087, waarin de inkomsten en het patronaatsrecht van de parochiekerk van Menen werd toegewezen aan de Noord-Franse Benedictijnerabdij van Hasnon-sur-la-Scarpa. In 1193 werden deze rechten toegekend aan Arnulf en Mathilda van Menen. Menen, oorspronkelijk een nederzetting aan de kruising van de Leie met de heirbaan tussen Torhout en Rijsel, ontwikkelde zich tot een heerlijkheid die tot in 1288 bestuurd werd door de familie van Menen. In 1288 werd de graaf van Vlaanderen heer van Menen. Het beheer van de heerlijkheid werd uitgevoerd door een baljuw. Vanaf 1298 viel Vlaanderen onder het bewind van de Franse koning, die de heerlijkheid van Menen in leen gaf aan ridder Willem van Mossere. In 1305 werd de heerlijkheid opnieuw grafelijk bezit.⁶

Lodewijk van Male, heer van Menen, kende stadsrechten toe aan Menen in 1351. Vanaf dan kende de stad een economische bloei. Ze kreeg de toestemming om een lakenproductie en een stapelplaats voor wolraad op te richten, een wekelijkse markt te houden en een jaarlijkse buitengewone markt van drie dagen te organiseren. Zo ontwikkelde de heerlijkheid zich tot een befaamde lakenstad. Ook de brouwerijnijverheid won aan belang. In 1353 verhuisde de wolstapelplaats van Menen naar Moorsele, waardoor een belangrijke economische activiteit in de stad verdween. Vanaf de 15de eeuw kende de lakennijverheid een grote terugval. Op het einde van de eeuw kende de nijverheid echter terug een bloei. In 1488 vond een stadsbrand plaats die drie kwart van de stad vernielde.⁷

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Menen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14501> (Geraadpleegd op 02-09-2022)

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Menen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14501> (Geraadpleegd op 02-09-2022)

In 1488 werd Menen geplunderd door de troepen van Frederik III, nadat de stad in opstand was gekomen tegen het gezag van Maximiliaan van Oostenrijk. Doorheen de geschiedenis werd de stad meermaals getroffen door militaire acties als gevolg van haar strategische waarde, de ligging op de grens tussen de kasselrijen van Kortrijk en Rijsel en haar economisch belang. Op 9 mei 1548 brak er een stadsbrand uit waarbij naar schatting 570 van de 700 woningen vernield werden. Keizer Karel zorgde voor de nodige financiële hulp om de stad te herstellen. Later in de 16de eeuw was Menen het toneel van opstand tegen de Spaanse bezetting en herovering door de Spanjaarden. Menen was lang een open stad. De eerste versterkingswerken werden pas opgetrokken in 1566 en de eerste echte omwalling was pas gerealiseerd in 1578. De vestingen werden later nog meermaals aangepast.⁸

Tussen 1669 en 1689 werden de versterkingen gemoderniseerd door Vauban. Uiteindelijk volgde de (gedeeltelijke?) ontmanteling door de Fransen zelf tijdens hun bezetting van 1744-1748. De versterking werd tussen 1817 en 1830 heropgebouwd door de Hollanders om deel uit te maken van de anti-Franse Wellingtonlinie. Veel hiervan werd in 1967 gesloopt.⁹

In de eerste helft van de 17de eeuw bleef de stad gespaard van oorlogen en plunderingen. Vanaf 1644 werd Vlaanderen echter getroffen door de oorlog tussen Frankrijk en Spanje. Menen was afwisselend in Frans en in Spaans bezit. In het begin van de 18de eeuw werd de stad nogmaals belegerd tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1723). De belegering vond plaats vanaf 1706 en zorgde voor grote schade. Met de vrede van Utrecht in 1713 werd Menen ingelijfd bij het Oostenrijks grondgebied. Tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) voerde Frankrijk oorlog tegen Oostenrijk. Van 30 mei tot 4 juni 1744 werd Menen belegerd. De Fransen namen de stad terug in. In 1748 kwamen de Zuidelijke Nederlanden door het verdrag van Aken opnieuw onder Oostenrijks bewind te staan. Tussen 1792 en 1794 wisselde de stad nog meermaals van bezetter.¹⁰

Na 1748 kende Menen een korte bloeiperiode. Door de aanleg van een versteend weggennet steeg de economische activiteit. Er kwamen nieuwe industrietakken op, zoals de tabaksindustrie, die het overnamen van de tanende brouwactiviteiten. Ook de wol-, katoen- en garendindustrie deed het weer goed. Als grensstad speelde Menen ook een rol in de bloeiende grenssmokkel. Menen bleef in handen van de Fransen tot in 1814, toen de Hollandse periode aanbrak. In 1852 werden de vestingen van de stad gedeeltelijk ontmanteld. In de 19de eeuw kende de stad een bloeiende industrie. Op het einde van de 19de eeuw groeide de bevolking enorm. De economische heropbloei van voornamelijk vlas- en tabaksnijverheid kwam ten einde bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Vanaf 14 oktober 1914 werd de stad ingenomen door Duitse troepen. Ongeveer de helft van de huizen in de stad werd vernield of zwaar beschadigd door het oorlogsgeweld. Na de Eerste en Tweede Wereldoorlog bloeide de stad opnieuw op.¹¹

Op het stadsplan van Menen-Halluin van Jacob Van Deventer uit 1545-1575 is de stadsomwalling nog niet te zien. De kaart situeert historische bebouwing ter hoogte van het onderzoeksgebied. Op het Plan de la ville de Menin et de ses environs uit 1618 – 1627 en de Flandria Illustrata van Sanderus uit 1641 zien we wel de aanduiding van de stadsomwalling. Het onderzoeksgebied is net buiten de stadsomwalling gelegen die we zien op deze kaarten. Op de volgende kaarten kunnen we het

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Menen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14501> (Geraadpleegd op 02-09-2022)

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Menen [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140007> (Geraadpleegd op 02-09-2022)

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Menen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14501> (Geraadpleegd op 02-09-2022)

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Menen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14501> (Geraadpleegd op 02-09-2022)

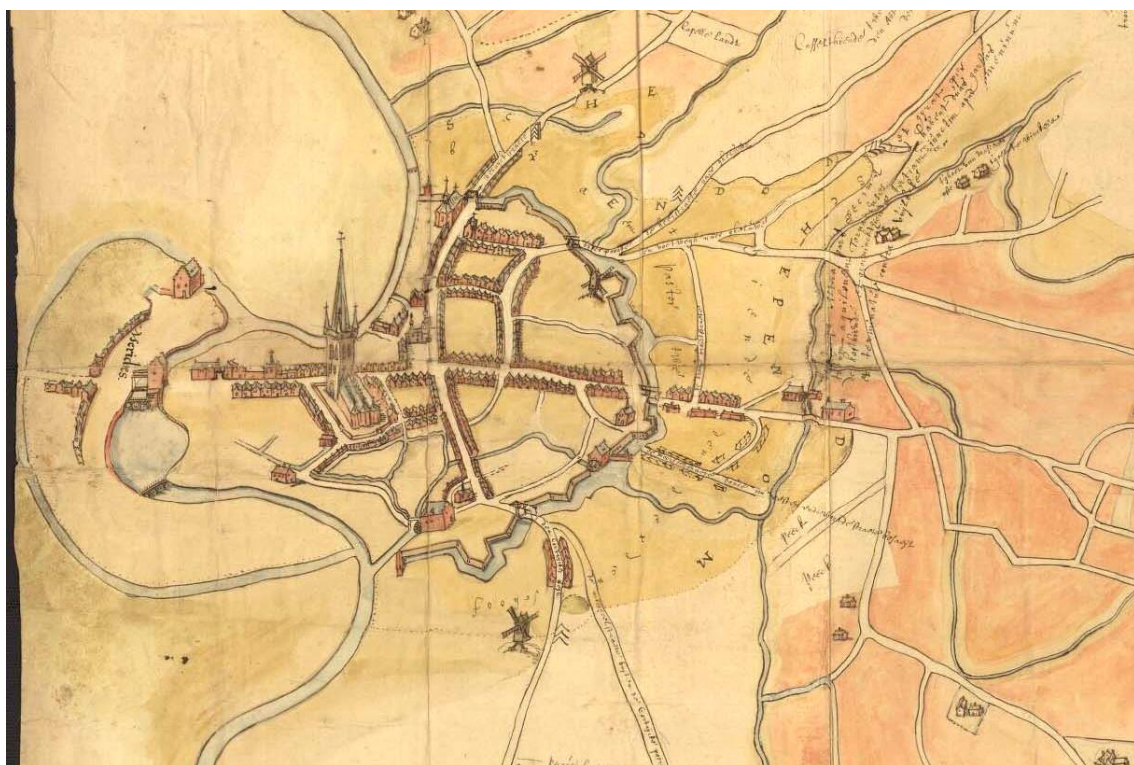
onderzoeksgebied concreet situeren. Bij de uitbreiding van de vesting van Menen door Vauban in 1669 en 1689 kwam het onderzoeksgebied ter hoogte van de vesting te liggen.

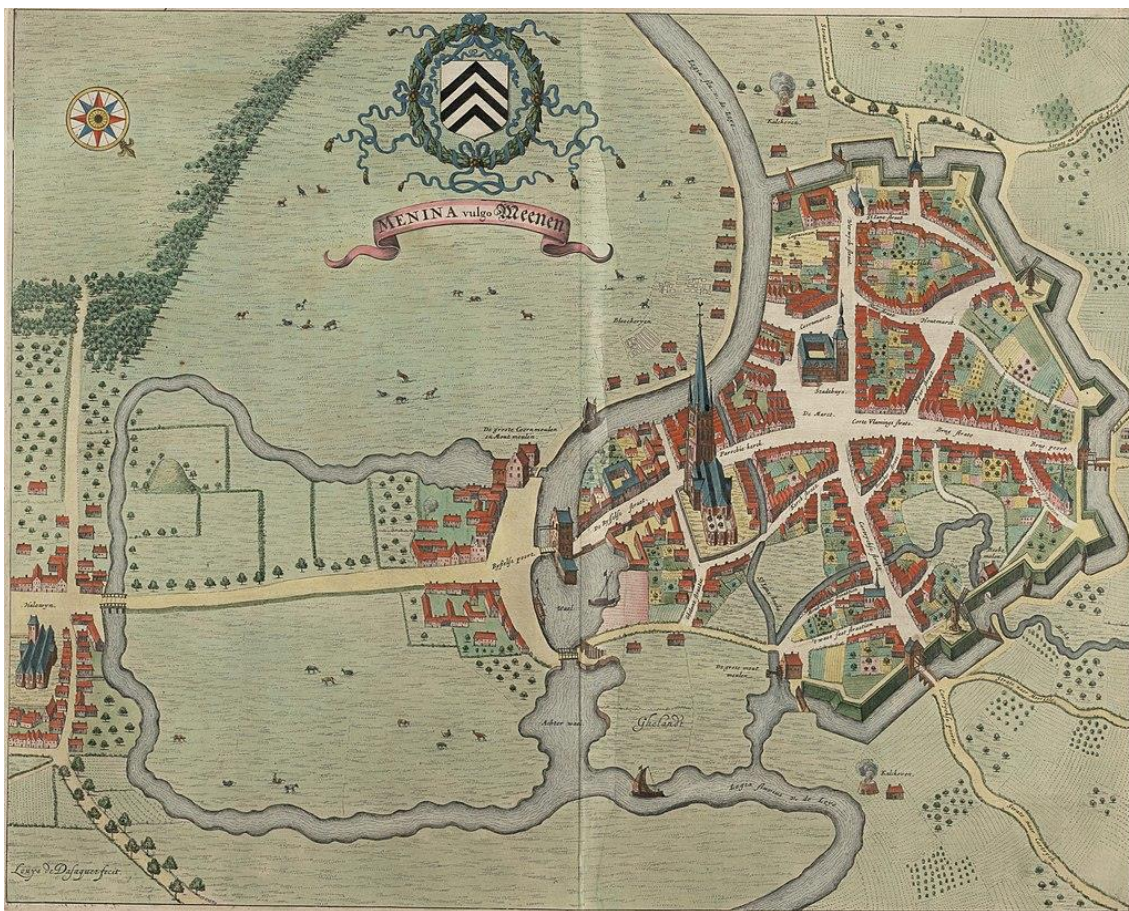
Figuur 16: Stadsplan Menen-Halluin van Jacob Van Deventer uit 1545-1575
(<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000043514>)

Figuur 17: Stadsplan Mene-Halluin van Jacob Van Deventer uit 1545-1575 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000043514>)

Figuur 18: Plan de la ville de Mene et de ses environs, 1618 – 1627 (www.cartesius.be)

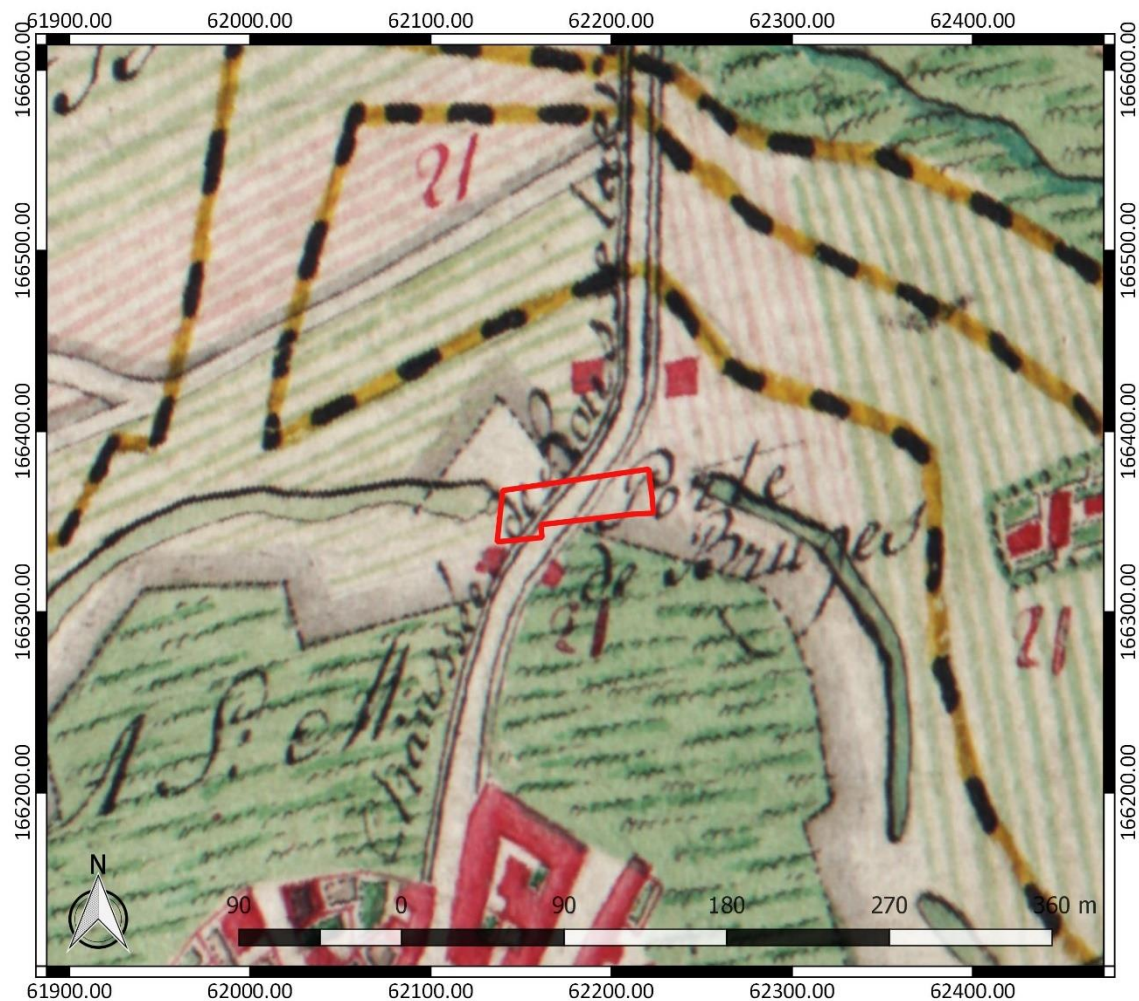
Figuur 19: Menen in de Flandria Illustrata uit 1641
 ([https://nl.wikipedia.org/wiki/Menen#/media/Bestand:Menen_-_1641_\(2\).jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Menen#/media/Bestand:Menen_-_1641_(2).jpg))

Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), is het onderzoeksgebied gesitueerd aan de noordzijde van de stadsomwalling (Figuur 20). Volgens de kaart is het onderzoeksgebied deels gesitueerd ter hoogte van vestgrachten. Ten oosten loopt een weg.

Figuur 20: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is het onderzoeksgebied gesitueerd ter hoogte van een weg (Figuur 21). Het oosten is aangegeven als akkerland terwijl het westen aangegeven is als vestgracht. Het terrein is gelegen in de buurt van de Brugse Poort. Op enkele constructies ten noorden en ten zuiden na, is er weinig bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied te bespeuren.

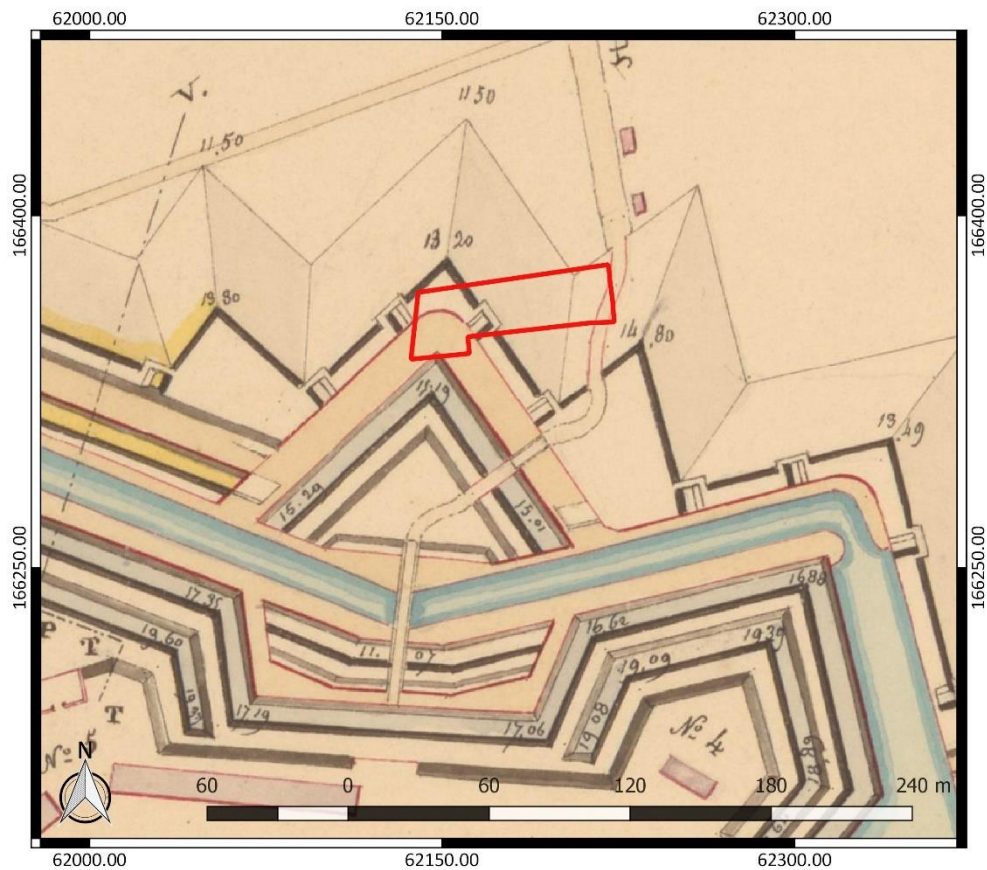

Figuur 21: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

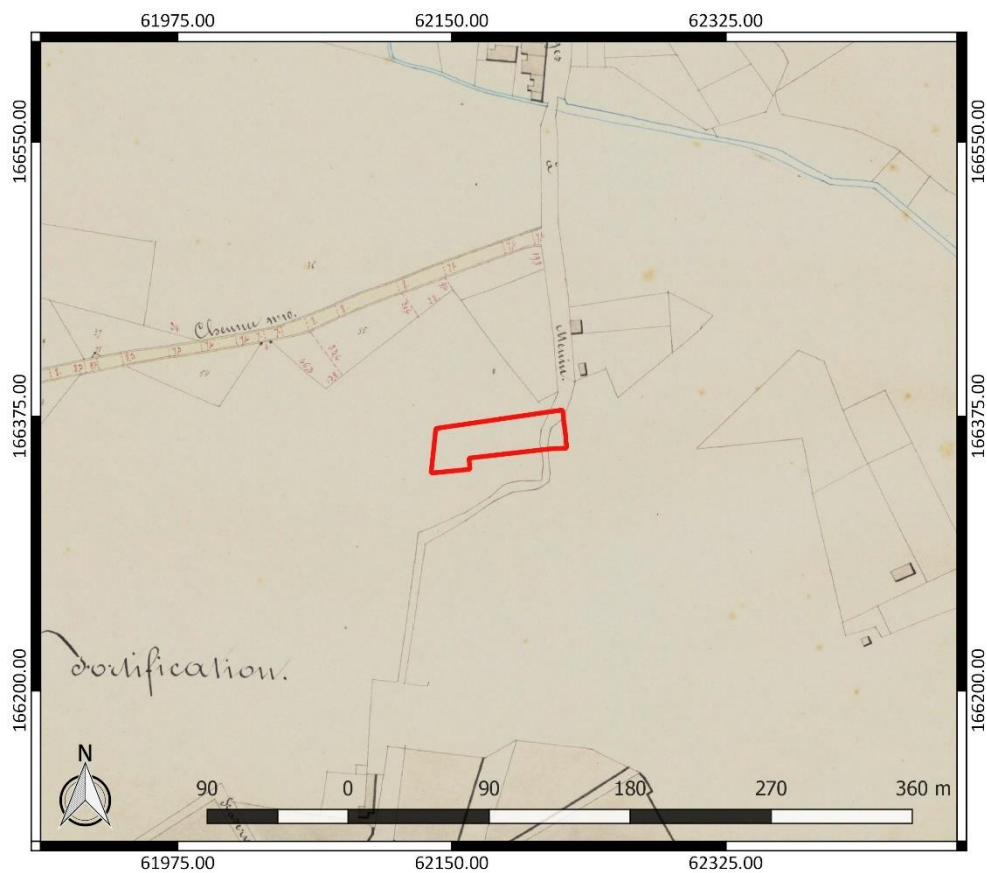
Een detailplan van de versterking van Menen uit 1827 laat toe het onderzoeksgebied grotendeels te situeren ter hoogte van het glacis.

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Door het oosten van het terrein loopt nog steeds een weg (Figuur 23). De zone waar het onderzoeksgebied binnen gesitueerd is, wordt nog steeds als fortificatie aangeduid. Op korte afstand ten noordoosten is bebouwing aangegeven. De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardig beeld als de Atlas der Buurtwegen weer.

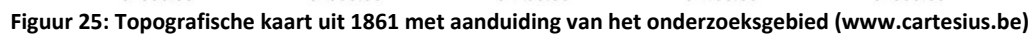
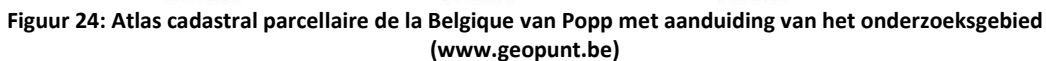
Een topografische kaart uit 1861 geeft aan dat de versterking ter hoogte van het onderzoeksgebied geslecht is. Het terrein is nu omgevormd tot tuin.

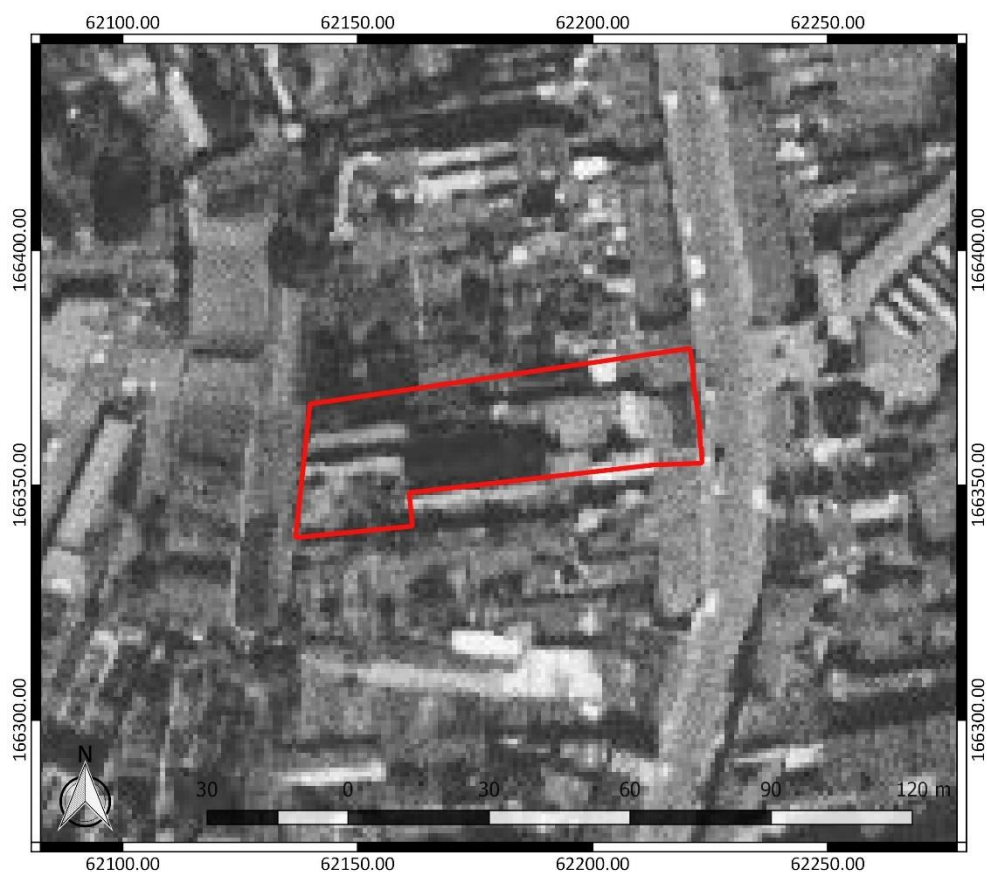

Figuur 22: Plan betreffende tot het ontwerp van verbetering der fronten 4-5, 5-6 en 6-7 van de vesting Menen uit 1827 (www.cartesius.be)

Figuur 23: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 26: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

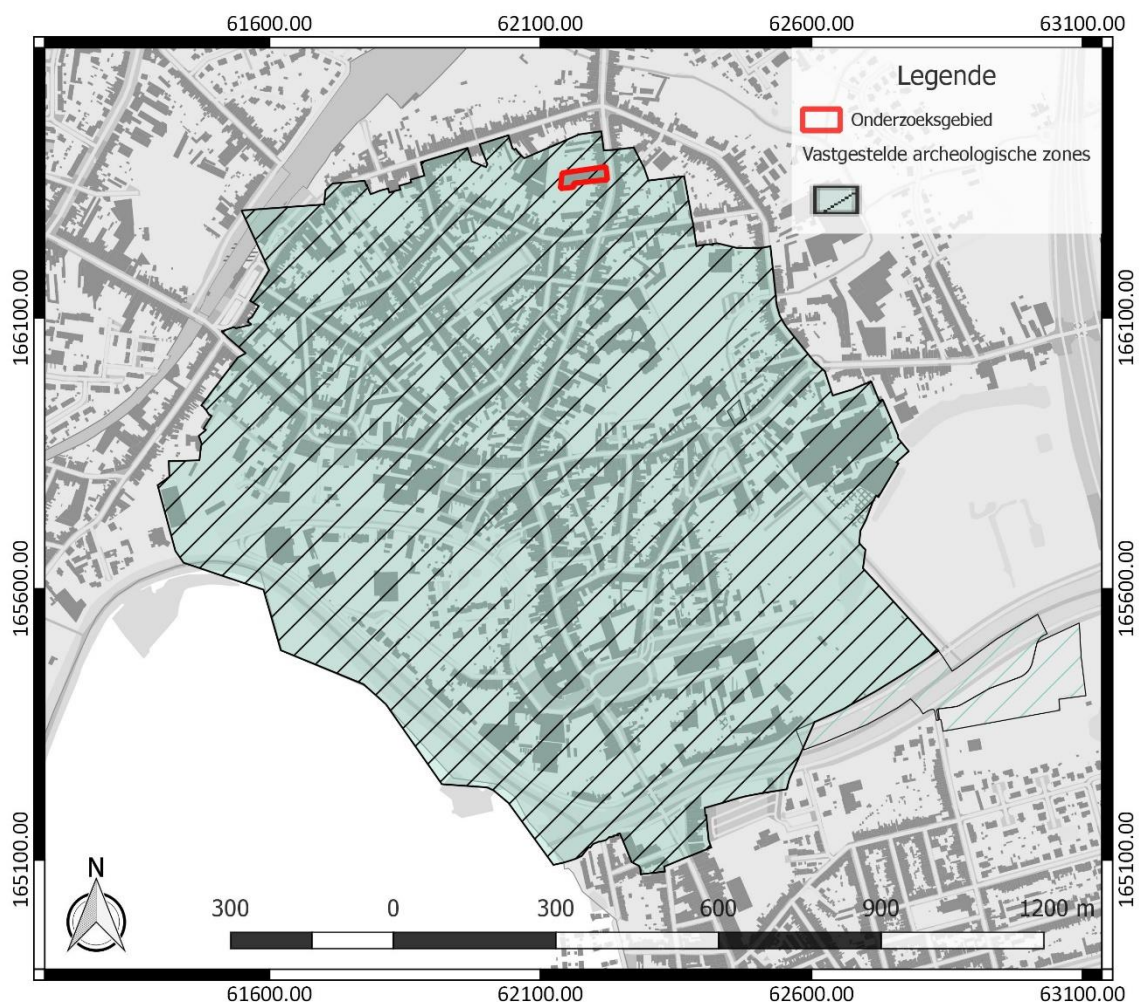

Figuur 27: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 26) geeft aan dat het terrein intussen bebouwd is. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 27) toont dat de bebouwing gewijzigd is ten opzichte van de voorgaande luchtfoto. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 7).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

Het onderzoeksgebied is gesitueerd in het noorden van de vastgestelde archeologische zone Historische stadskern van Menen.

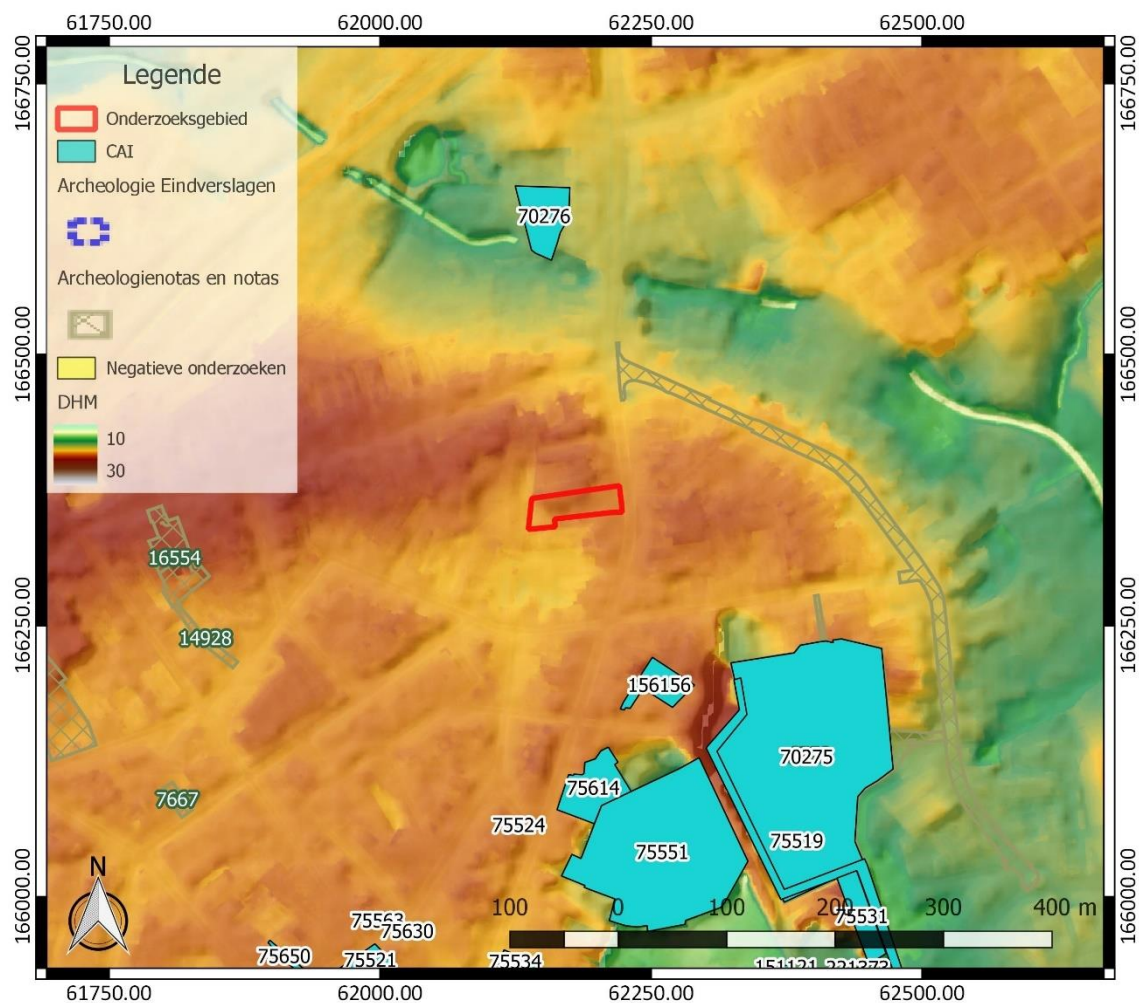
Figuur 28: Situering van het onderzoeksgebied binnen de vastgestelde archeologische zone (www.geopunt.be)

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 29). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Ten noorden van het onderzoeksgebied vinden we CAI ID 70276. Het duidt de locatie van de Appelmans molen aan. Het gaat om een watermolen die zeker al bestond voor 1361 en vermeld wordt op een kaart van 1706. Op de Popkaart is ze niet meer te zien en was ze vermoedelijk toen niet meer in werking.¹² Ook ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, ter hoogte van CAI ID 70275,

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Appelmans molen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/70276> (Geraadpleegd op 05-09-2022)

was een watermolen aanwezig die al voor 1361 bestond. In 1595 werd de molen herbouwd binnen de stadswallen.¹³

Figuur 29: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Ten zuiden van het onderzoeksgebied vinden we een cluster van gekende archeologische waarden. Ter hoogte van CAI ID 156156 zijn muurresten gevonden, waaronder een waterput. De resten worden gedateerd in de periode 1815-1830.¹⁴ Ten zuiden hiervan, ter hoogte van CAI ID 75614, zijn vondsten gedaan uit de 15de tot de 20ste eeuw.¹⁵ Hier op aansluitend zijn ter hoogte van CAI ID 75551 resten aangetroffen die gerelateerd worden aan 17de-eeuwse vestingswerken.¹⁶ CAI ID 75524 maakt

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: De Beekmolen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/70275> (Geraadpleegd op 05-09-2022)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Benediktinessenstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/156156> (Geraadpleegd op 05-09-2022)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Bruggestraat IV [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/75614> (Geraadpleegd op 05-09-2022)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Benedictinessen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/75551> (Geraadpleegd op 05-09-2022)

melding van aardewerk uit de late middeleeuwen.¹⁷ Ter hoogte van CAI ID 75531 zijn resten van een 19de-eeuws bastion gevonden.¹⁸

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied is gesitueerd in het noorden van de vastgestelde archeologische zone Historische stadskern van Menen. Daarmee is meteen duidelijk dat er vooral archeologische resten te verwachten zijn die gerelateerd zijn aan de historische stadskern van Menen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de gekende archeologische waarden in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied te dateren zijn in de late middeleeuwen, de nieuwe tijd en de nieuwste tijd. Het gaat voornamelijk om resten van bewoning, verdedigingselementen en enkele molens.

Het onderzoeksgebied zelf blijkt op basis van historische kaarten bebouwd in de 16de eeuw. Bij de uitbreiding van de versterkingen rond Menen tussen 1669 en 1689 kwam het onderzoeksgebied ter hoogte van de buitenste versterking te liggen. Het lijkt meer bepaald te situeren ter hoogte van het glacis. Het feit dat het terrein niet of mogelijk beperkt gesitueerd is ter hoogte van de vestgracht betekent dat oudere relevante archeologische resten nog bewaard gebleven kunnen zijn.

Voor 1861 werd de versterking ter hoogte van het onderzoeksgebied gesloopt. Op dat moment toont een topografische kaart ons dat het terrein ingericht is als tuin. Luchtfoto's uit de 20ste eeuw tonen de aanwezigheid van de huidige bebouwing op het terrein. De verschillende bodemingrepen die al hebben plaatsgevonden op het terrein doen vragen ontstaan over de bewaringstoestand van het bodemarchief.

Landschappelijk vermelden we graag nog dat het terrein een gunstige ligging kent, op een interfluvium dat gelegen is tussen de Leie en de Geluwebeek. Het bevindt zich ook op korte afstand tot waterlopen. Dit betekent dat we de aanwezigheid van oudere relevante archeologische resten op het terrein momenteel nog niet kunnen uitsluiten.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen een zone van ca. 701 m² binnen het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de sloop van de huidige bebouwing, de bouw van nieuwe appartementen en bijhorende omgevingsaanleg. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze

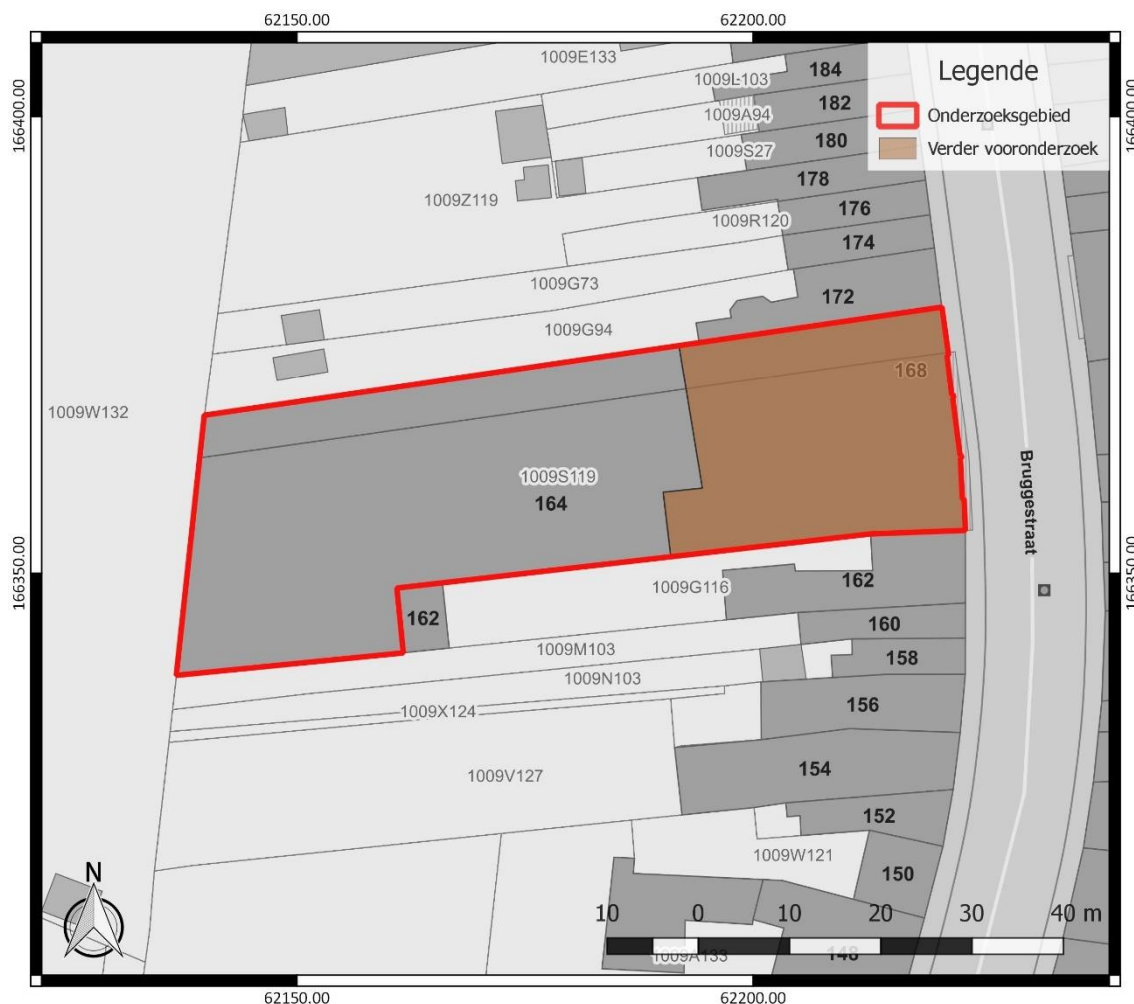
¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Kortestraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/75524> (Geraadpleegd op 05-09-2022)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Bastion 3 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/75531> (Geraadpleegd op 05-09-2022)

verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen de zone waar bodemingrepen gepland worden, het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van gekende archeologische waarden in de omgeving en de gebruiksevolutie van het terrein die we konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's, is er voor het terrein een concrete verwachting naar resten van bebouwing uit de 16de eeuw of ouder en mogelijk ook resten gerelateerd aan de 17de-eeuwse uitbreiding van de versterking rond Menen. Relevante archeologische resten in de omgeving geven aan dat resten vanaf de late middeleeuwen kunnen voorkomen. Op basis van de gunstige landschappelijke ligging van het terrein kunnen we de aanwezigheid van oudere relevante archeologische resten op dit moment ook nog niet uitsluiten. Een evaluatie van de geplande werken maakt duidelijk dat de voorziene bodemingrepen een bedreiging van het bodemarchief betekenen. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is daarom verder vooronderzoek nodig in de zone die bedreigd wordt door de geplande werken.

Figuur 30: Aanduiding van de zone waar verder vooronderzoek nodig geacht wordt, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein bebouwd is.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig.

Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn, tenzij het landschappelijk bodemonderzoek aantoont dat geen relevante archeologische sporen meer te verwachten zijn op het terrein. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de herontwikkeling van een terrein aan de Bruggestraat in Menen, bleek de opmaak van een archeologienota nodig. Het terrein is gesitueerd binnen de historische stadskern van Menen. De archeologische verwachtingen voor het terrein zijn hier dan ook aan gerelateerd. Concreet worden resten van bebouwing op het terrein verwacht die dateren uit de 16de eeuw en die mogelijk kunnen teruggaan tot de late middeleeuwen. Verder zijn mogelijk ook resten aanwezig van de vestingwerken die in de 17de eeuw ter hoogte van het onderzoeksgebied opgericht werden. In de loop van de 19de eeuw werden die opnieuw gesloopt en werd het terrein gebruikt als tuin en vervolgens bebouwd. Er hebben dus al heel wat bodemingrepen plaatsgevonden binnen het onderzoeksgebied. Er zijn dan ook vragen omtrent de bewaringstoestand van het bodemarchief. De geplande werken op het terrein betekenen een bijkomende bedreiging van het bodemarchief. Bijkomend archeologisch vooronderzoek is nodig om het archeologisch potentieel van het terrein verder te onderzoeken.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Hubert, P./J.-P. Honnay, 1965: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Menen 96E*, Gent.

4.2 Websites

Cartesius (2022)

<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2022)

<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2022)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2022)

<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2022)

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2022)

<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

